

**ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
НА ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ
ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

*П.Б. ЛЕВІН,
кандидат економічних наук,
Інститут демографії та соціальних
досліджень НАН України*

Постановка проблеми

Зі становленням трансформаційної економіки і формуванням розвинутих ринкових відносин соціальні питання настільки ускладнилися, що для їх усвідомлення та оцінки необхідно визначити новий контекст гуманітарного розвитку соціальної інфраструктури.

Гуманістичні тенденції суспільного розвитку ХХІ століття, які є закономірним результатом глобального історичного процесу, дедалі наполегливіше намагаються проявити себе у галузях соціальної інфраструктури. Не тільки моральні ідеали, а й безперервне підвищення технологічного рівня обслуговування населення стають умовою сталого майбутнього, основою функціонування соціальної інфраструктури.

У суспільстві зростають нігілістичні настрої стосовно дегуманізації таких життєво важливих галузей, як освіта, охорона здоров'я, культура. У медицині навіть з'явився рух, мета якого утвердити медичну етику і забезпечити адаптацію галузі до нових умов [1].

Ситуація ускладнюється тим, що в міру відкриття національної економіки зростає роль екзогенних факторів впливу на функціонування галузей соціальної інфраструктури. Відповідно мета їх регулювання має координуватися із курсом соціальної політики держав-членів міжнародних політичних і економічних союзів.

Механізм міжнародного середовища не тільки поширює можливість і здатність країни мобілізувати міжнародні і соціальні технології та фінансові ресурси, а й сприяє реальному доступу всіх громадян до життєво важливих послуг (освіти, охорони здоров'я, культури). Разом з цим інтернаціоналізація соціальної інфраструктури вносить елементи ризику до функціонування галузей соціаль-

ної інфраструктури, що таїть у собі загрозу відходу від конституційних принципів її розвитку.

Звідси випливає висновок, що розвиток соціальної інфраструктури має передбачати адаптацію її механізмів до змін у сфері економічної політики на основі підвищення якісного надання послуг.

Аналіз попередніх досліджень

Проблеми взаємозв'язку галузей соціальної інфраструктури та економічного розвитку активно досліджували у 70-ті роки минулого століття радянські вчені Е.Агабаб'ян, В.Козак, О.Кочерга, А.Мазаракі, В.Новіков, Д.Правдін, В.Ругайзер та інші автори.

У роботах цього періоду наукові дослідження були спрямовані на визначення сутності послуг, їх структури, ролі і місця у розширеному відтворенні, включення у систему економічних (виробничих) відносин. Досліджувалась також проблематика розвитку окремих галузей освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства.

Слід зазначити, що у роботах того часу використовувався термін “невиробнича сфера”, який мав методологічно визначену структуру, що ґрунтувалась на теорії вартості і таких поняттях, як продуктивна і непродуктивна праця. Залежно від авторських уявлень щодо їх змісту пропонувалась певна корекція статистично визначеної структури невиробничої сфери. З'явилися поняття: “сфера послуг”, “соціальна інфраструктура”, “нематеріальне виробництво”.

О.Кочерга, А.Мазаракі зробили спробу закріпити у науковому обігу поняття “соціальна інфраструктура”. При цьому вони виходили не з позицій теорії вартості, а із спрямованості галузей на задоволення споживчих потреб населення. Такий підхід не мав заперечення, але не відповідав статистично визначенню поділу економіки на дві сфери: матеріального виробництва і невиробничу сферу та структурі балансу народного господарства.

З переходом економіки України на ринкові відносини та зі зміною принципів теорії вартості на принципи інших теорій (граничної корисності, інституціоналізму, маржиналізму тощо), впровадженням монетарної моделі функціонування економіки, використанням методології національних рахунків, яка однозначно трактує всі види праці в суспільстві, в урядових структурах і серед науковців почало вживатися поняття “соціальна інфраструктура”. Воно не має ґрунтування з точки зору статистичної методології і вказує лише на комплекс галузей споживчого призначення. Це поняття закріпилося в лексиці, є стійким і широко вживається. З погляду семантики, доцільно застосовувати термін “інфраструктура”. Однак коли поряд із “соціальною інфраструктурою” вживається поняття “виробнича інфраструктура”, то звернення до першого означає комплекс різноманітних послуг, що надаються людині.

Наприкінці 70-х – в середині 80-х років минулого століття почала відчуватись потреба у розширенні проблематики вивчення соціальної інфраструктури (невиробничої сфери), що було викликано посиленням її ролі в економічному розвитку. Серед монографічних видань необхідно згадати роботу М.Новікова, який підкреслював, що якщо з економічної точки зору немає потреби розглядати

цільове призначення конкретних видів праці в окремих галузях, то при спробах розгляду ролі невиробничої сфери у контексті іншої економічної проблеми, наприклад, економічного механізму, виявляється, що вона потребує більш детального висвітлення. Таке висловлювання відбивало нові реалії соціальної інфраструктури, до якої, по-перше, висувались розширені і більш високі вимоги з боку споживачів, по-друге, ставились завдання щодо оптимізації функціонального управління розвитком методів соціальних галузей, раціонального поєднання макроекономічних і мікроекономічних методів регулювання, що було необхідним в умовах появи тенденцій самоорганізації соціальної та економічної діяльності.

Підсумовуючи період з 70-х і до кінця 80-х років, слід визнати, що економістам вдалося значно розширити наукові уявлення щодо соціальної інфраструктури, які до цього були вкрай спрощеними, і виявити тенденції щодо подальшого її розвитку, які пов'язані із розширенням повноважень закладів соціальної інфраструктури. Що стосується функціонування, то воно спрямовувалося, за винятком престижних закладів, на задоволення традиційних і спрощених потреб, що вносило певні протиріччя у функціонування всієї соціальної інфраструктури.

Із висуванням на початку 90-х років минулого століття людини на центральне місце в економічній системі активізувались розробки теорії людського розвитку. Вона широка за змістом і включає соціальні аспекти життєдіяльності людини та її відтворення. Теорія людського розвитку сприяла розробці не тільки нової парадигми розгляду людини, а й потребувала відповідної до цього спрямованості соціально-економічної політики. Проте, незважаючи на активізацію різних аспектів життєдіяльності людини, логічно злагодженої концепції не склалось. Реальна економічна дійсність підштовхувала до дослідження вузького кола проблем, пов'язаних із бідністю значної кількості населення, несправедливістю розподілу ВВП, дефіцитом ресурсів, надмірною диференціацією населення за доходами. Як наслідок, економічна наука зосереджується виключно на болісних моментах у соціально-економічному розвитку країни. Теорія людського розвитку почала виявлятися абстрактною для характеристики значення творчого потенціалу суспільства.

Фактично людський розвиток і пов'язане з цією теорією поняття людського капіталу стали відбивати ті аспекти ідеології економічного зростання, де соціальні питання підпорядковані економічним. Функціонування соціальної інфраструктури при цьому ґрунтувалось на нормативних базових потребах споживання послуг.

При такому підході не створювались мотиваційні умови для функціонування і сприятливого для неї інвестиційного клімату. Звичайно, це мало негативно відбитися на динаміці соціальних галузей.

Домінуючою нормою теоретичного мислення і практики з середини 90-х років стала розширена концепція людського розвитку, за якою економічна теорія може бути більш ефективною, коли спирається на етичні засоби формування поведінки людей. Її автор А.Сен висловив необхідність поєднання етики та економіки, або іншими словами, сформулював тези етичної економіки.

Позиція А.Сена відбиває новий підхід до соціальної політики і соціальної інфраструктури, який виходить з логіки гуманізації суспільних відносин. Цей

ідеологічний напрям кардинально змінює традиційне уявлення про пріоритет об'єктивних факторів над суб'єктивними. Важливою його складовою є проблема індивідуалізації потреб населення (або окремих груп), механізмів їх формування і реалізації.

В основі гуманітарного напрямку лежить головна ідея: розвиток людини, її потенціалу – не тільки мета, а й засіб розвитку суспільства як ринкового, так і політичного. Питання потреб населення, їх забезпечення відомі давно. Своєрідність авторського підходу полягає в тому, що через соціально-політичний устрій суспільства ця проблема ставиться у центр дій урядових органів і ринкових структур.

У певних формах модель етичної економіки починає домінувати й в Україні. Проте вона не виходить за межі політичних декларацій, а її основний універсальний зміст є розмитим.

Формулювання цілей та завдань

Дана робота ставить за мету обґрунтувати становлення принципів етизації і гуманізації механізму розвитку соціальної інфраструктури, показати емпіричне значення і передумови їх практичної реалізації в умовах поглиблення трансформаційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу

Основні напрями, які забезпечують гуманізацію управління соціальною інфраструктурою, з точки зору національних інтересів, полягають:

по-перше, у розробці державної політики у сфері відтворення трудового потенціалу. Особливе значення має врахування регіональних особливостей, оскільки є значні розбіжності у становищі людського фактора;

по-друге, у здійсненні відповідного законодавчого та адміністративного регулювання цього процесу. Існуюче законодавче поле щодо забезпечення соціальних стандартів практично малоефективне і потребує радикального оновлення, з погляду його дієвості і підвищення значення корпоративного сектору;

по-третє, у залученні у сферу відтворення трудового потенціалу недержавних організацій, створенні для їх діяльності сприятливих умов, контролю їх діяльності з боку державних органів;

по-четверте, у посиленні роботи органів соціального партнерства, наданні його функціональним органам нормативної, а у деяких випадках й законодавчої сили;

по-п'яте, в створенні сталих фінансових механізмів розвитку галузей соціальної інфраструктури. В Україні накопичилося багато гострих соціальних проблем, що значно ускладнюють подальший розвиток соціальної сфери. Низький рівень соціальних стандартів пояснюється обмеженістю державного фінансування і невисокою купівельною спроможністю населення. Очевидно, необхідно при розробці методів фінансування соціальних галузей виходити із принципів гуманізації управління людським фактором, що розширить діапазон застосування рекомендацій по бюджетному і позабюджетному фінансовому механізму.

Еволюція функцій соціальної інфраструктури об'єктивно розвивається у руслі гуманітарних стратегій і накопичення досвіду соціальних практик, багаторічної розробки методичних засобів соціальної роботи. Чим розвиненішою буде ринкова цивілізація і культура суспільства, тим інтенсивнішим має стати процес гуманізації людських відносин і досконалішим управління соціальною інфраструктурою. Україна повинна розпочати формування науково обґрунтованої, організаційно скоординованої та юридично несуперечливої системи соціальної підтримки народу на основі гуманізації діяльності всіх структур суспільства. Уявляється очевидним виділити, з одного боку, традиційну потужну за своїми можливостями патерналістську функцію держави, яка поки ще, на нашу думку, повинна постійно удосконалювати її у своїх відносинах із суспільством. З другого – не менш важливим напрямом у сучасних умовах є подолання дефіциту нового мислення у роботодавців в оцінці провідної ролі людського фактора в економічному зростанні і послідовне посилення соціальної відповідальності бізнесу, розширення його участі у підвищенні добробуту населення. Як у першому, так і у другому випадках гуманізація соціальних і трудових відносин має пряме та опосередковане відношення до широкого кола соціальних завдань – від психологічної і соціальної взаємодії людей до підвищення добробуту і трудової активності.

Питання гуманізації суспільно-економічних відносин нещодавно почали порушувати поки що у нечисленних публікаціях. Практично відсутні вони в українській науковій літературі.

У Польщі проблематика гуманізації праці представлена спеціальним науково-періодичним виданням. У Росії утворено Російський гуманітарний науковий фонд [2]. Концентрація уваги на гуманітарних аспектах соціально-виробничих відносин пояснюється ускладненням самих соціальних процесів, для оцінки яких потрібне оновлення світоглядних підходів і понятійного апарату.

Завданням соціальної інфраструктури як базової інституції є забезпечення громадських, політичних, соціально-економічних, культурних та інших прав людини. Багаточисленні аспекти гуманітарного розвитку торкаються стану освіти, охорони здоров'я, тривалості життя, гендерних аспектів, купівельної спроможності населення, демократичних відносин, фізичного та психічного здоров'я громадян. Повноцінне відбиття цих проблем спроможне лише у межах широкої парадигми, якою, на нашу думку, може бути концепція гуманізації суспільних відносин. Її головний постулат полягає у тому, що людина як носій соціально-економічних відносин уособлює дві ролі – є виробничо-економічним суб'єктом і соціальною особистістю. Вона має свої індивідуальні характеристики та особливі інтереси у службових стосунках і як член родини, групи, колективу. У реальному житті економічні і соціальні аспекти мають розглядатися як одне ціле. У зв'язку з цим особливе значення у середині соціальної інфраструктури набуває функція гуманізації управління обслуговуванням громадян. Мається на увазі не просто створення умов для реалізації соціальних завдань відповідно до встановлених стандартів, а і перетворення соціальних факторів на потужний важіль впливу на економічні перетворення, становлення громадянського суспільства і дієздатного соціального партнерства.

У науковій літературі соціальний поступальний рух розглядають переважно через категорії доходу і добробуту. Останній трактують досить широко, включаючи подолання бідності, зниження нерівності, становлення і розвиток демократії, збереження суспільної стабільності. Підтримуючи такі висловлювання, гадаємо, що у цю в цілому справедливу тезу необхідно внести деякі корективи.

Розгляд добробуту як функції доходу не ставить питання “соціального виміру”, тобто можливості громадян користуватися у реальному житті своїми конституційними правами, що забезпечують їх гідність як членів цивілізаційного суспільства, але також оцінки особистих потреб з погляду антропосоціальних аспектів. Теоретичний категоріальний апарат не використовує таких понять, як “людина у гуманітарному розвитку”, “біосоціальне здоров’я людини”, “соціальна сітка безпеки” тощо, які органічно увійшли у лексикон багатьох соціально орієнтованих країн.

Теоретико-методологічною основою поширених у сучасній економічній літературі поглядів на соціальний процес є маржиналістська теорія раціональної поведінки людини у ринкових умовах, корисності та граничної корисності, одним із пріоритетних представників якої був У.Ллойд [3]; неокласичний напрям А.Маршала, що пов’язав накопичення багатства із розвитком людини, яка, на його думку, є головним засобом виробництва багатства і кінцевою метою цього багатства [4], а також положення нової економічної теорії Д.М.Кейнса, що зосередив увагу на тому, що реалізація здібностей людини, її особистого вибору стає економічним зростанням. Враховуючи, що кейнсіанська теорія спричинила великий вплив на світову громадську думку, та її постулати використовуються нині для обґрунтування теорії соціального розвитку, необхідно звернути увагу на обмеженості соціальної доктрини Д.М.Кейнса. Його погляди спиралися на можливість безперервного економічного зростання. Національний дохід повинен розподілятися справедливо і забезпечувати подолання бідності і відкривати перспективу соціального прогресу. Як і представники класичної школи, стабілізацію Д.М.Кейнс бачив у досягненні економічної рівноваги, включаючи й соціальні аспекти. Однак на практиці поведінка людей виявилася менш сталою, ніж очікувалося. Спрощеність кейнсіанського підходу, яка підкріплювалася “вбудованими стабілізаторами”, підміняла потребу охопити і з’ясувати складні та суперечливі явища економічного життя. Тому, підкреслює американський економіст Б.Селігмен, теорія Кейнса не змогла піднятися до рівня справжньої політичної економії [5].

Наведений фрагмент теоретичного аналізу підкреслює, що концепції соціального розвитку часто пристосовувалися до історичного моменту, коли були потрібні певні дії і методика аналізу, і втрачали свою актуальність зі зміною умов економічного розвитку. Це свідчить про те, що їх категоріальний апарат і рекомендації потрібно використовувати із врахуванням конкретної ситуації, яка склалася на певний час.

Отже, шлях розвитку теоретичних соціальних схем не завжди є еволюційно-послідовним і внутрішньо логічним. Наукові парадигми нерідко є реакцією на вимоги часу і відбивають характерні особливості економічного існування.

Ще одним із головних теоретичних орієнтирів для українських економістів у розробці соціальних проблем стало поняття людського капіталу, зміст якого включає накопичення інвестицій у розвиток інтелектуальних і фізичних здібностей людини шляхом здобуття освіти, укріплення здоров'я, розширення доступу до культури, відпочинку, реалізації їх на ринку праці. Фактично концепція людського капіталу визначає соціальну інфраструктуру економічним чинником суспільного прогресу. Аналогічне значення має й теорія людських ресурсів. Фактично концепції людського капіталу і людських ресурсів відбивають ідеологію економічного зростання, де соціальні питання підпорядковані економічним. Функціонування соціальної інфраструктури при цьому ґрунтується на нормах базових потреб споживання послуг, а також побутових потреб і харчування. Відповідно до згаданих теорій розроблялися міжнародні і вітчизняні програми, зокрема програма МОП 1976 року „Зайнятість, зростання і базові потреби”.

Розгляд попередніх точок зору показує, що переконливої аргументації на користь логічного шляху виведення поняття концепції людського розвитку безпосередньо із формулювання попередніх соціальних концепцій не наведено. Разом з тим слід підтримати позицію, яку неодноразово висловлювали економісти України, про неординарність концепції людського розвитку та її відмінність від попередніх теорій. Проте їх розгляд тільки як засобу розширення вибору способу життя обмежує цю теорію матеріальним або “логістичним” підходом, який часто є продуктивним у вирішенні практичних завдань.

Фундаментальна позиція автора концепції людського розвитку ширша і стверджує, що економічна теорія може бути більш ефективною, коли спиратиметься на етичні засоби формування поведінки людей.

Фактично А.Сен висловив необхідність поєднання етики та економіки, або, кажучи іншими словами, сформулював тезу етичної економіки [6]. Відрив економіки від етики став причиною однобічності економічної теорії, її концентрації на предметі “матеріальної” економіки – економіки виробництва і розподілу товарів і послуг. А.Сен продемонстрував, що така “утилітаріанська” позиція вузька і неадекватна “міжособистісним порівнянням корисності”. Під останнім поняттям А.Сен має на увазі корисність як з боку споживача, так і виробника, покупця і продавця. Він прямо говорить, що “...етично-орієнтований погляд на соціальні досягнення не може дозволити зупинити нашу оцінку на певному довільному аспекті, як, наприклад, на досягненні ефективності. Оцінювання повинно бути більшою мірою етичним і виходити із більш широкого погляду на “благо”. “Це – важливий пункт у контексті сучасної економічної теорії, особливо в теорії економічного добробуту” [6]. Далі А. Сен підкреслює: “Я віддав би перевагу відстоюванню тієї точки зору, що глибокі питання, що підіймаються етично-орієнтованим поглядом на мотивацію і соціальні досягнення, повинні зайняти важливе місце у сучасній економічній теорії” [6]. Серйозним наслідком дистанціювання економіки від етики є “зубожіння людей” [6].

Традиція етично-орієнтованої етики бере початок від “етики Нікомаха” Аристотеля, праць Адама Сміта, Джона Стюарта Мілля, Карла Маркса, Френсіса Еджворта, де етичні питання розглядалися у ракурсі економічної теорії.

Продуктивність етичного підходу до вивчення механізму соціальної інфраструктури полягає у посиленні уваги до вивчення складних питань гуманізації економічних і соціально-трудова відносин, які впливають на поведінку і стан громадян, якість їх споживання.

Таким чином, виходячи із аналізу позиції А.Сена, можна розрізнити концепцію людського розвитку і концепцію етичної економіки. Перша охоплює загальний процес розширеного функціонування людей, що пов'язано з їхнім соціальним вибором охорони здоров'я, освіти, економічної або суспільної діяльності. Друга зосереджується на формуванні та інструментальній оцінці індивідуальних або групових дій суб'єктів економічної діяльності щодо максимізації справедливого розподілу і більш широкого підходу до мотивації споживання, яка пов'язана із загальними етико-гуманітарними питаннями.

Подальше просування по шляху економічних реформ тягне за собою зміни у моделі соціальної політики у бік посилення її соціальної сутності. Потрібні продумані зусилля не тільки для адаптації соціальної інфраструктури до ринкових умов і адекватного їм відтворення трудового потенціалу, а й відповідне коригування політики розвитку інфраструктурних галузей і конкретних форм та методів її реалізації із врахуванням становлення в Україні інноваційного типу економіки, інтенсифікації інтеграційних процесів, необхідності пристосування до умов глобалізації.

Нові соціальні виміри, що формує цивілізаційний світ, потребують перегляду пріоритетів, переоцінки комплексу проблем, пов'язаних із функціонуванням соціальної інфраструктури. У вік прискореної урбанізації, науково-технічного прогресу і автоматизації виробництва, всеохоплюючої комп'ютеризації ставлення до людських ресурсів кардинально змінюється. Посилюється усвідомлення людини не тільки як головної продуктивної сили, але й формується ставлення до людини як до партнера у системі суспільних зв'язків. Звідси проблеми посилення принципу гуманізації функцій соціальної інфраструктури і підвищення конкурентоспроможності людського потенціалу на внутрішньому і світовому ринках праці.

Тема гуманізації соціально-економічних відносин стає у розвинутих країнах провідною у стосунках політиків і державних програмах розвитку. У країнах з перехідною економікою вона тільки усвідомлюється. Питання, що постають перед країнами з різним станом ринкових відносин, неоднакові. Проте спільним і основним завданням для держави із розвинутою і транзитивною економікою є створення сприятливих умов для функціонування соціальної інфраструктури з метою вільного розвитку людини, використання її потенціальної енергії. Демократична правова держава, розвиваючи соціальну інфраструктуру, має виходити із основоположного принципу пріоритету прав людини. При поступовій втраті державою патерналістських функцій це означає домінування тези „соціальна сфера для людини”, де свобода вибору поєднується із відповідальністю держави і громадянина зі споживання послуг. При цьому перевага у формуванні функцій і механізму соціальної інфраструктури має виходити із принципів наукового менеджменту і рівноправної участі партнерів у цьому процесі з акцентом на посиленні гуманізації соціально-трудова і економічних відносин.

З формуванням єдиного європейського внутрішнього ринку соціальна інфраструктура стає важливим елементом його функціонування. Соціальні функції, що закріплені за національними державами, втрачають свій ізоляціоністський характер і стають засобом забезпечення єдиних міжнародних стандартів соціального розвитку. Тому важливо, щоб механізми галузей соціальної інфраструктури орієнтувалися на завдання, які сформульовані у документах ООН, ВООЗ, МОП, Європейської соціальної хартії, юридичних і економічних рішеннях ГАТ-СОТ тощо.

Рух у напрямі наближення до стандартів і гарантій, зафіксованих у документах міжнародних організацій, має пріоритетне значення для трансформації функцій соціальної інфраструктури. Проте теоретична модель її механізму може мати альтернативну стратегію розвитку. Ряд європейських економістів застерігає від некритичного сприйняття прискореної глобалізації за англосаксонською моделлю. Наприклад, М.Генер підкреслює, що ця модель не тільки вичерпала свої можливості, а й загострила протиріччя глобалізації внаслідок посилення економічної потужності крупних корпорацій і послаблення політичної влади окремих держав. Так, у Євросоюзі, який розвивався за англосаксонською моделлю, уряди країн-членів позбавилися багатьох компетенцій на користь комунітарних органів [7]. Як наслідок, цілі сфери національної економіки перестали бути об'єктом національного регулювання. Цим самим значно послаблюються позиції державного сектору соціальної інфраструктури. У зв'язку з кризою англосаксонської моделі розвитку глобалізаційних процесів постає необхідність пошуку нової моделі, що ґрунтується на підвищенні ролі держави, зокрема у соціальній сфері. Організаторська роль держави полягає в оцінці змін, що відбуваються у світі і в країні, і розробці принципів і ефективних рекомендацій для розвитку окремих галузей соціальної інфраструктури.

Подібну позицію стосовно трансформаційних економік колишніх країн РЕВ і республік СРСР висловив відомий угорський економіст Л. Чаба у книзі "Нова політекономія" [8]. Вона полягає у своєрідності функціонування їх "нової економіки" у світовому господарстві, яке неможливе у межах стандартних моделей типу Вашингтонського і поствашигтонського консенсусу і традиційних підходів "економік". Відстоюючи безпосередній зв'язок успішного розвитку країн з їх включенням у глобальні процеси, Л. Чаба підкреслює, що членство у ЄС не повинно замінити твердої і самостійної політики країн Центральної і Східної Європи, СНД. Із позицій нашого предмета дослідження ці висловлювання стосуються соціальної політики, розвитку і функціонування соціальної інфраструктури.

Аналітичний підхід до розробки функцій соціальної інфраструктури комбінує глобальні процеси із найважливішими умовами функціонування її галузей: економікою, заснованою на знаннях, інформаційно-комунікаційною революцією, новими організаційними формами управління, демократизацією регіональної політики і децентралізацією бюджетних відносин тощо. Багатосторонність дає змогу найбільш повно уявити сучасні тенденції, характер і рівень механізму соціальної інфраструктури.

Досягнення цієї мети неможливо без розвитку інноваційної структури, де одне із провідних місць належить освіті. Світовий досвід свідчить, що саме освітянська сфера є найважливішим джерелом оновлення усіх складових життєдіяльності суспільства, у тому числі навчально-виховного процесу. Функції освіти мають зазнати найістотніших перетворень.

На особливу увагу заслуговує японський досвід. На думку японських вчених, ніщо не справило такого великого впливу на перетворення Японії на країну з потужним економічним потенціалом і рівнем високих технологій, як система освіти. Міжнародний досвід підтверджує, що підвищенню професійної мобільності сприяє гуманізація освіти, головним джерелом якої є історичний досвід, системно трансформований у сучасність.

В Україні, як і в інших країнах, з'явилось розуміння необхідності масової вищої освіти. У сфері освіти майбутнє за впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, які дають можливість на порядок підняти продуктивність праці викладачів, перейти на індивідуальне навчання, тренінгові методи і за рахунок цього підвищити ефективність освіти. Ця система потребує обмеження втручання держави у процес надання освітянських послуг. Проте держава має зосереджуватись на системі державних стандартів, які забезпечують якість навчання.

В охороні здоров'я якість має свої особливості, пов'язані зі специфікою споживчого попиту на медичні послуги. Поняття якості життя багато дослідників медичної проблематики розглядають як інтегральний показник ефективності лікування і стану хворого, що відбиває його фізичний, емоційний і соціальний статус [9]. Характерним у наведеній дефініції є те, що якість життя безпосередньо пов'язана з якістю надання медичних послуг. Таке формулювання відрізняється конкретністю від традиційного трактування якості життя як здатності індивідуума функціонувати в суспільстві відповідно до свого становища і отримувати задоволення від життя. Вивчення якості медичних послуг має проводитись спеціальними методами і на основі анкетування.

Поступові зміни у свідомості населення під впливом інтенсивного потоку інформації призводять до зміни структури попиту на медичні послуги: зростає потреба в якісних консультаціях, профілактичних процедурах, препаратах для самостійного лікування, технологіях безпечного лікування. Це змінює умови функціонування органів охорони здоров'я у напрямі гуманізації і підвищення якості обслуговування населення.

Зміни у психології споживачів медичних послуг впливають на реформи в охороні здоров'я і, перш за все, у напрямі доступності медичного обслуговування, оптимізації його структури: економічної і демографічної.

У постійних дискусіях щодо ролі держави в охороні здоров'я в останнє десятиліття дедалі більше поширюється теза про необхідність активного втручання держави у медичну сферу. У публікаціях ВООЗ, Світового банку, в працях провідних вчених різних країн визнається неспроможність ринку забезпечити доступність медичної допомоги і справедливості її розподілу. Разом з цим певна частка відповідальності за стан здоров'я перекладається на саму людину, зокрема через надання страхових медичних послуг. Це формує конкурентні позиції якості послуг.

Розвиток країни інноваційним шляхом висуває високі вимоги до стану здоров'я всього населення. У зв'язку з цим функції охорони здоров'я можна диференціювати за трьома видами гуманітарних потреб: репродуктивне здоров'я та охорона здоров'я матері і дитини; здоров'я економічно активного населення, що є фактором формування конкурентоспроможності економіки країни; здоров'я людей похилого віку. Сьогодні на усіх цих напрямках має сформуватися чітке уявлення про реалізацію цільових установок, спрямованих на подолання негативної тенденції дегуманізації медичного обслуговування.

Висновки

Із викладеного матеріалу випливає, що у постіндустріальну епоху змінюється і стає все більш затребуваною гуманітарна мотивація розвитку соціальної інфраструктури. Проте факти минулого десятиріччя свідчать, що стихійна маркетингова соціальної інфраструктури обмежує доступ населення до соціально важливих послуг. Для попередження негативних тенденцій розвитку соціальної інфраструктури потрібен пошук нових світоглядних настанов, які б відповідали сучасним вимогам світового соціально-економічного розвитку і внутрішнім потребам.

У статті підкреслюється методологічна актуальність врахування етичної теорії у механізмі функціонування і розвитку соціальної інфраструктури. Продуктивність цієї позиції полягає у можливості доповнення категорії якості життя якістю послуг. Якість послуг визначається якістю процесів, що власне є організаційно-технологічною основою їх надання. Отже, успішне функціонування системи управління якістю послуг стає можливим завдяки впровадженню процесного підходу, вихідною вимогою якого є чітке визначення видів трудової діяльності та їх взаємозв'язок. Застосування процесного підходу в світовій практиці – один із ключових принципів реалізації державних соціальних стандартів.

З метою дотримання державних соціальних гарантій, з огляду на їх вплив на рівень і якість життя, оцінювання ефективності державної соціальної політики потрібно у практичному плані поставити і вирішити два завдання: а) розробити і запровадити процедуру визначення та ідентифікації процесів системи управління наданням послуг; б) створити умови і забезпечити використання кваліметричних моделей оцінки якості послуг.

Для практичних цілей соціальної політики важливо враховувати, що в реаліях сучасної соціальної інфраструктури є потенційні протиріччя взаємодії двох протилежних процесів: універсалізації (соціалізації) та економізації (мінімізації ресурсів і самозабезпечення). Останній процес все більшою мірою проявляє себе як домінуючий. Подібний поворот подій несе в собі загрозу розчинення механізму соціальної інфраструктури у ринкових прагматичних моделях.

У ситуації, що склалась, одним із головних засобів запобігання розвитку негативних тенденцій і підвищення якості обслуговування населення закладами соціальної інфраструктури є гуманітарний розвиток її ринкових структур. Щоб вирішити проблему позитивно, необхідні різноманітні узгоджені зміни у політиці оплати праці і перегляді гарантованих норм забезпечення населення безоплатними послугами. Визначена теза потребує окремого наукового обґрунтування і розвитку.

Джерела

1. *Асадов Д.А., Косылиев А.И.* Дегуманизация медицинского образования // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2006. – №1. – С. 11.
2. *Шишков Ю.* Экономическая роль государства в современном мире // Экономист. – 1999. – №1. – С. 25.
3. *Ллойд У.* Лекции о природе ценности. – М., 1834.
4. *Маршалл А.* Принципы политической экономии. – М., 1983. – Т.1. – С. 246.
5. *Селигмен Б.* Основные течения современной экономической мысли. – М.: Прогресс, 1968. – С. 505.
6. *Амартия Сен.* Об этике и экономике. – М.: Наука, 1996.
7. *GUENAIREM.* La France pent montrer la voie d'une antre mondialisation // Debat. – 2004. – № 128. – P.44, 47.
8. *Csabal L.* The New Political Economy of Emerging Europe. – Budapest: Academia Kiado. – 2005. – 359 p.
9. *Орлов В.А, Гиляровский С.Д.* Проблема улучшения качества жизни в современной медицине: (обзорн. информ.). – М., 1992. – С.5.

Аннотация. В статье рассмотрены новая функциональная роль и императивы развития социальной инфраструктуры в условиях трансформационной экономики и гуманизации общественных отношений, вопросы повышения качества услуг.

Summary. The article examines a new functional role and imperatives of development of social infrastructure in the conditions of transformation economy and humanizing of public relations, questions of upgrading services.

Стаття надійшла до редакції журналу 22.12. 2006 р.